

Віктор Степанович ПРОКОПЧУК,
директор наукової бібліотеки,
професор кафедри архівознавства
та спеціальних історичних дисциплін
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
доктор історичних наук, професор
(м. Кам'янець-Подільський)

ПОДІЛЬСЬКІ СТОРІНКИ В БІОГРАФІЇ І ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Проаналізовані документальні факти й наукові публікації, що стосуються відрядження Тараса Шевченка, співробітника Тимчасової комісії з розгляду давніх актів (Київської археографічної комісії), художника, автора «Кобзаря», на Поділля, його контакти, вплив історії й УНТ краю на творчість письменника.

Ключові слова: Тарас Шевченко, Кобзар, Поділля, Кам'янець-Подільський, фольклор.

The article analyses documentary facts and scientific publications which refer to the mission of Taras Shevchenko, an employee of the Temporary Commission, of investigation of ancient acts (Kyiv archeographic commission), a painter, an author, of «Kobzar», to Podillia; his contacts, the influence of history and UNT on the creative work of the writer.

Key words: Taras Shevchenko, Kobzar, Podillia, Kamianets-Podilskyi, folklore.

Проанализированы документальные факты и научные публикации, касающиеся поездки Тараса Шевченко, сотрудника Временной комиссии по рассмотрению древних актов (Киевской археографической комиссии), художника, автора «Кобзаря», на Подолье, его контакты, влияние истории и УНТ края на творчество писателя.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, Кобзарь, Подолье, Каменец-Подольский, фольклор.

Яскрава особистість Т. Г. Шевченка, його життя і творчість були предметом дослідження не одного покоління подільян і знайшли різнопланове відзеркалення у думках і

почуттях, щоденникових записах, листах, офіційних документах, працях істориків, літературознавців, художників, письменників. Сьогодні, завдячуючи літературознавчим пошукам багатьох подвижників, стали відомі імена подолян — сучасників Тараса Григоровича, їх роль і місце в житті та творчості Кобзаря. А також факт його перебування на Поділлі восени 1846 р.

Ще 1894 р. цієї події торкнувся О. І. Левицький, опублікувавши в «Киевской старине» низку документів: розпорядження київського, подільського та волинського генерал-губернатора Д. Г. Бібікова, його листи до подільського губернатора Афанасія Радіцева та глави Подільської єпархії архієпископа Арсенія тощо, котрі стали джерельною базою подальших досліджень у цій царині [10]. Згодом творчість Кобзаря досліджував ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету професор Іван Огієнко (митрополит Іларіон), подоляни Павло Богацький і Кость Широцький.

Тема завжди була небезпечною, хоча у радянські часи могла бути «прохідною» за умови представлення особи Тараса Шевченка як революціонера-демократа та наголошення в його творчості антикріпосницьких, класових чи атеїстичних аспектів. Саме під цим кутом зору зафіксувала факт перебування Т. Г. Шевченка у губернському Кам'янці-Подільському «Історія міст сіл Української РСР. Хмельницька область», відмітивши: «Видатні представники російської та української культури цікавилися багатоміковою історією Поділля, сповненою драматичними подіями народної боротьби проти гнобителів. Так, поет революціонер Т. Г. Шевченко, який 1846 року побував у Кам'янці, розпитував про виступи селян проти поміщиків під проводом Кармалюка. Це знайшло відбиток у його «Щоденнику» та повісті «Варнак» [7].

Після смерті Й. Сталіна Я. Крочек і М. Карпович вмістили статтю про перебування Т. Шевченка на Поділлі до кам'янецької міськрайонної газети «Прапор Жовтня» [8]. Однак, не володіючи достатньою документальною базою, не змогли розкрити питання всесторонньо. Досить помітними історико-літературознавчими ретроспекціями стали публікації Л. Баженова, О. Будзея, В. Вінюкової, І. Вино-

кура, О. Відоменка, О. Завальнюка, В. Мацька, Є. Назаренка, А. Паравійчука, В. Прокопчука, І. Рибачка, П. Свідера, Є. Сохацької, Л. Третяк, С. Федоренка та ін. [1; 3; 4–6; 12; 13–17].

Але, на наш погляд, найвагомим внеском в осмислення епізодів життя та творчості Т. Г. Шевченка, пов'язаних із Поділлям, є публікації літературознавця Анатолія Сваричевського. Ще 1969 р. у статті «Земля, яку сходить Тарас» на архівних матеріалах він достовірно окреслив тижневе перебування Кобзаря в Кам'янці-Подільському [19]. 1973 р. його статтю з цього самого питання оприлюднив журнал «Народна творчість та етнографія» [18]. Загалом вказаній темі А. В. Сваричевський присвятив більше 30 публікацій — статей, повідомлень, рецензій. Найбільш вагомими є окремі видання «Шевченко і Поділля», «На прекрасній Подолії», «Проскурів літературний» та «Зустрічі далекі і близькі» [20–23]. Невипадково «Шевченківський словник», підготовлений Інститутом літератури імені Т. Г. Шевченка, посилається на єдиного з Хмельниччини шевченкознавця А. В. Сваричевського та його статтю «Археографічна подорож Т. Г. Шевченка на Поділля» [24].

Мета цієї статті — узагальнити відомі факти, представити документальну базу та хроніку перебування Тараса Шевченка на Поділлі, у краї, визнаному Лесею Українкою окрасою України, простежити вплив Поділля на творчість поета, а його відвідин Кам'янця-Подільського — на науковий, літературознавчий і поетичний пошук подолян.

Відомо, що 21 вересня 1846 р. (за старим стилем) київський, подільський і волинський генерал-губернатор Дмитро Гаврилович Бібіков підписав розпорядження про відрядження Тараса Шевченка в експедицію для збору фольклорно-етнографічного та документального матеріалу для Київської археографічної комісії, що діяла під його патронатом: «Поручаю Вам отправиться в разные места Киевской, Подольской и Волынской губерний и постараться собрать следующие сведения:

1-е. О народных преданиях, местных повестях и сказаниях и песнях, и всему, что Вы узнаете, составит описание, а песни, рассказы и предания сколько можно списать в том виде, как они есть.

2-е. О Замечательных курганах и урочищах, где и в каком месте они есть и какие на счет собственно их существуют на месте предания и рассказы, а также и исторические сведения. С этих курганов снять эскиз на счет их формы и величины и списать каждый по собранным сведениям.

3-е. Осмотреть замечательные монументальные памятники и древние здания и составить им описание, чтобы можно было распорядиться снять с них в будущем году рисунки. Если бы где Вы имели возможность достать какие-либо древности, письменные грамоты и бумаги, то таковые доставить ко мне, или, узнав, где они находятся, о том довести.

4-е. Кроме сего отправитесь в Почаевскую Лавру и там снимите: а) общий наружный вид Лавры, б) внутренность храма и в) вид на окрестность с террасы».

Все собранные Вами сведения, описания и рисунки, по возвращении Вашем в Киев представить ко мне.

Подорожную и примерно на прогоны и кормовые 150 руб. серебром при расходной тетради вы получите из моей канцелярии» [10, с. 240].

Того самого дня підписав генерал-губернатор і лист на ім'я подільського цивільного губернатора генерал-майора Афанасія Радіщева з проханням надати всіляке сприяння Т. Шевченкові у виконанні доручення:

«Сотруднику учрежденной при мне Временной комиссии для разбора древних актов, свободному художнику Шевченке поручено мною собрать в управляемой Вами губернии разные сведения о народных преданиях, рассказах, о курганах, замечательных памятниках древности и т. п.

Сообщая о сем вашему превосходительству, имею честь покорнейше просить не оставить распоряжением вашим, чтобы г. Шевченке при исполнении сего поручения было оказываемо надлежащее законное содействие» [10, с. 240].

Аналогічного листа задресував Подільському архієрею архієпископу Арсенію:

«Высокопреосвященный владыко, милостивый архипастырь!

Сотруднику учрежденной при мне Временной комиссии для разбора древних актов свободному художнику Шевченке поручено мною собрать в управляемой Вами губернии

разные сведения о народных преданиях, рассказах, о курганах, замечательных памятниках древности и т.п.

Сообщая о сем вашему высокопреосвященству, имею честь всепокорнейше просить не оставить распоряжением Вашим, чтобы г. Шевченке оказываемо было со стороны духовных лиц надлежащее содействие в отношении поручения, в случае осмотра им каких церквей и монастырей» [3].

Водночас отримав Тарас Григорович «Открытое предписание», своєрідне посвідчення з вимогою до міської та земської поліції сприяти відрядженому у виконанні покладених на нього завдань:

«Предъявителю сего, сотруднику высочайше учрежденной при мне Временной комиссии для разбора древних актов свободному художнику Шевченке поручено собрать в Киевской, Подольской и Волынской губерниях разные сведения о народных преданиях, рассказах, о курганах, древних памятниках, а также древние акты, бумаги и т.п. Почему предписывается градским и земским полициям Киевской, Подольской и Волынской губерний оказывать господину Шевченке при исполнении сего поручения самое деятельное законное содействие. Киев, октября ... дня 1846 года» [3].

Зі свого боку Т. Шевченко дав розписку про отримання документів і 150 рублів на витрати (до речі, сума на той час була у два рази більшою річної заробітної плати бібліотекаря фундаментальної книгозбірні Подільської духовної семінарії. — *Авт.*).

Коли ж саме виїхав на Поділля тридцятидворічний співробітник Тимчасової комісії для розгляду давніх актів «вільний художник Шевченко», так представлений у листах самим генерал-губернатором?

Уже в цьому питанні думки дослідників розбіглися. Відомий шевченкознавець Петро Жур твердить, що Тарас Григорович відбув у середу 25 вересня 1846 р., а прибув під кінець дня у п'ятницю 27 вересня, оскільки поштові екіпажі з Києва до Кам'янця-Подільського відправлялися двічі на тиждень — у середу та суботу.

Натомість Євген Назаренко у нарисі «Тарас Шевченко і подоляни» доводить, що міг він виїхати з Києва лише у суботу 28 вересня, а прибути до Кам'янця в понеділок 30-го.

Аргументує він свою версію тим, що Д. Г. Бібіков 26 вересня своєю резолюцією дозволив скарбникові прийняти від Т. Шевченка, який повернувся з відрядження на Полтавщину, залишки невитрачених грошей. Мовляв, не давши звіт за попередню поїздку, Тарас Григорович не міг отримати наступну суму [13].

А Валентин Бендюг висунув свою недостатньо аргументовану версію про те, що Т. Шевченко взагалі міг не бути у Кам'янці–Подільському, бо в «Подольских губернских ведомостях», які, як правило, вміщали повідомлення про приїзд посадовців із Києва, про нього не згадано. Наявність наведених нами документів, а також листа-відповіді подільського архієрея на адресу Д. Бібікова про те, що він дав розпорядження духовним установам і особам «о надлежащем содействии по собранию художником Т. Шевченко разных сведений о народных преданиях, древностях и о прочем», листа подільського губернатора аналогічного змісту, а також рапорту Т. Шевченка від 31 грудня 1846 р. на ім'я генерал-губернатора та повернення залишку 34 руб. 69 коп. із відпущених йому 150 руб., автором газетної статті «То чи ж відвідав Кам'янець Великий Кобзар» до уваги не були взяті. Або ж ці документи не були йому відомі. Однак стаття викликала помітний резонанс [2].

Петро Жур, вивчивши розклад руху поштових екіпажів, встановив маршрут Т. Г. Шевченка на Поділля: Київ — Біла Церква — Серби — Могилів — Подільський — Курилівці — Літнівці (так тоді називалася Нова Ушиця, нині — райцентр Хмельницької області) — Миньківці — Сцібори — Рахнівка — Кам'янець–Подільський.

У повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали» (1858 р.) Тарас Григорович згадує: «Нужно мне было съездить в Каменец-Подольский, я и Трофима взял с собой, а чтобы занять его чем-нибудь в дороге, я дал ему чистую тетрадку и велел записывать все, что случилось во время дороги, начиная с названия почтовых станций, сел, городов и рек» [27, с. 253]. Звичайно, якби зберігся такий зошит, він би допоміг розставити крапки над багатьма дискусіями та версіями.

Кожен із згаданих нами авторів зробив більший чи менший внесок у мозаїку фактів і подій, із якої історики та літе-

ратурознавці вимальовували картину перебування Тараса Григоровича на Поділлі, його контактів із тогочасниками, природно-географічним та історико-культурним середовищем, палітру взаємовпливів краю на Кобзаря, а його творчості — на наукове та літературно-мистецьке життя подільян. Історики відтворили мозаїчну картину семиденного перебування поета у Кам'янці-Подільському, а літератори — олюдили її.

Документально доведено, що київський гість відвідав канцелярію губернатора та консисторію Подільської православної єпархії, можливо, був прийнятий найвищими особами — губернатором генерал-майором А. Радіщевим і архієпископом Арсенієм (Ф. П. Москвіним), отримав від них поради. Як не як, а представник самого генерал-губернатора Д. Бібікова приїхав!

Побував він і в чоловічій гімназії, мав зустрічі з її директором М. І. Воциніним і викладачем географії П. О. Чуйкевичем. Згодом, 1992 р. на приміщенні колишньої гімназії (нині — історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка) з'явилася меморіальна дошка: «У цьому будинку 1846 року перебував великий український поет, художник, революційний демократ Т. Г. Шевченко».

Найбільше часу Тарас Григорович провів у товаристві Петра Омеляновича Чуйкевича, з яким познайомився ще у Києві. Дворянин із Глухівського повіту Чернігівської губернії Петро Чуйкевич був одним із кращих вихованців Михайла Максимовича, ще студентом Київського університету Св. Володимира збирав фольклор, любив і майстерно виконував народні пісні. Познайомив їх П. Куліш. Не раз спілкувалися у колі людей, які згодом були притягнуті до відповідальності в справі Кирило-Мефодіївського братства. Заарештований, але згодом відпущений Петро Омелянович на допиті підтвердив, що мав із Тарасом Григоровичем щонайменше три зустрічі [29]. Але це було згодом.

А у Кам'янці-Подільському їм було про що поговорити. Одного цікавили київські новини, іншого — історія та об'єкти культурної спадщини Кам'янця. Прогулянки містом, зустрічі зі знайомими та друзями П. Чуйкевича, відвідини фортеці, розповіді про Устима Кармалюка наповнили

їхне спілкування цікавим змістом і приємними емоціями. А на прощання в альбомі Тарас Григорович записав три пісні: «Ой, Кармалюче, по світу ходиш», «Зійшла зоря ізвечора», «Пливе щука з Кременчука» [23, с. 11–13].

Міг бути Т. Шевченко і в Подільській духовній семінарії, що знаходилася неподалік гімназії, поруч із Іоано-Предтеченським кафедральним собором. Збирач фольклору Тарас Шевченко, а це було одне із завдань, визначених розпорядженням Д. Т. Бібікова, не міг обійти Павла Глищинського, викладача та бібліотекаря семінарської фундаментальної книгозбірні, який збирав матеріали про історію церков і парафій Подільської єпархії.

Ймовірно, побував він і на Кармалюковій горі неподалік Кам'янця, щоб більше дізнатися про легендарного подільського месника. Ця поїздка майстерно описана Миколою Магерою у повісті «Кам'янецькими стежками» [11].

Найбільше вабило Т. Г. Шевченка саме місто з багатовіковою історією та чисельними пам'ятками. Можливо скористався послугами міського архітектора Корчевського, який досконало знав історію архітектурних об'єктів. Зокрема Миколаївської церкви XIV ст., домініканського, тринітарського соборів тощо.

Не менший інтерес для Т. Г. Шевченка міг скласти Антон Коціпінський, музикант, педагог, збирач подільського пісенного фольклору — укладач збірки «Пісні, думки і шумки руського народу на Поділлі, Україні і Малоросії», композитор, аранжувальник, автор відомої «Гандзі». Саме у цей час під його педагогічним керівництвом опанував основами музичної грамоти дунаївчанин Владислав Заремба (1833–1902) — майбутній композитор і музикант, автор романсів «Дивлюсь я на небо», «Повій, вітре, на Вкраїну», музичних обробок «Де грім за горами, де сонечко сяє», «Ой зійди, зійди ти, зіронько та вечірняя», «Чи я в лузі не калина була», «Ой, місяцю, місяченьку! Не світи нікому», «Сонце низенько, вечір близенько», «Козак від'їжджає, дівчинонька плаче», які ввійшли у золотий фонд фортепіанної музики. Під впливом творчості, а можливо й зустрічі в Кам'янці-Подільському, згодом написав він біля 30 творів на слова Т. Шевченка. Серед них «Якби мені, мамо, намисто», «Утоптала стежечку», «Якби мені черевички», «Калина» та ін. [15].

Дорога з Поділля на Волинь у жовтні 1846 р. простелилася у напрямку Ніжина. У далині залишилися Гуменці, Кармалюкова гора, потім Тинна, Ярмолинці, Проскурів. Запамяталася вражаюча своїми багатометровими мурами Меджибізька фортеця, дещо менша — Летичівська. Неподалік неї, десь за цвинтарною загорожею, покоїлося тіло підступно вбитого Устима Кармалюка. Так закінчувалася подорож Поділлям.

Усе це потім, на засланні, Т. Г. Шевченко згадає у повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали», міркуючи над причинами існування в Подніпров'ї безлічі курганів, а на Поділлі — фортець і замків: «Они говорят о рабстве и свободе. Бедная, малосильная Волянь и Подолия, они охраняли своих распинателей в неприступных замках и роскошных палатах. А моя прекрасная, могучая, вольнолюбивая Украина туго начиняла своим вольным и вражьим трупом неисчислимые огромные курганы. Она славы на поталу не давала, ворога-деспота под ноги топтала и, свободная, не растленная, умирала. Вот что значат могилы и руины. Не напрасно грустны и унылы наши песни, задумчивые земляки мои. Их сложила свобода, а пела тяжкая одинокая неволя» [27, с. 292].

А риси Устима Кармалюка проглядають в образі Варнака — таврованого каторжника в однойменних поемі та повісті [25–26]. І хоч сивий дід — герой поеми «Варнак», як і Кирило (Ян, Ясь) у повісті «Варнак», — волинянини, все ж долею вони дуже схожі на подолянина Устима Кармалюка. Як і він наділені гострим розумом. Кожному випало служити при дворі сільських поміщиків і бачити їх розбещеність зсередини. Помстившись кривдникам, обрали вони «зелену хату і кімнату у гаю темному», стали керівниками ватаг і «... різали все, що паном звалось, без милосердя і зла...» [26, с. 67]. Та й методи, і регіон дій нагадують все того ж Устима. «Рыцарскими подвигами я снискал любовь крестьян на Подолии и Воляни», — свідчив старий каторжник Кирило з повісті «Варнак» [26, с. 144]. Він «немилосердно грабував багатих» і бідним роздавав. Саме про такого Кармалюка розповідають десятки переказів і пісень.

Образ подільського ватага Устима Кармалюка супроводжував Тараса Шевченка і після заслання. 20 травня

1858 р. у своєму «Щоденнику» він записав відомі рядки з пісні:

*Зовуть мене розбійником,
Кажуть, що вбиваю, —
Я нікого не вбив іще,
Бо сам душу маю.
Возьму гроші в багатого,
Убогому даю,
І, так людей поділивши,
Сам гріха не маю.*

Ще й приписав: «Сочинение этой весьма немудрой песни приписывают самому Кармелюку. Клеветают на славного рыцаря. Это рукоделье мизерного Падурь» [28, с. 215].

Не забув Тарас Григорович і записані Петром Чуйкевичем народні пісні. У повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали» у російськомовній транскрипції наводить слова з пісні:

*Зийшла зоря извечора,
не назорилася,
Прийшов мильй из походу,
я не надывылася [27, с. 351].*

Згадує також і фінал свого відрядження: «Измеривши вдоль и поперек Волынь и Подолию и дождавшись в Житомире осенней грязи, мы возвратились благополучно в Киев» [27, с. 353].

Життя та творчість Великого Кобзаря знайшла благодатний відгук у краї, який він відвідав майже 170 років тому. У назвах населених пунктів, площ і вулиць, у пам'ятках. Його ім'я присвоєно багатьом закладам, так 1994 р. встановлена обласна премія його імені. Серед 32 лауреатів — письменники Микола Магера, Микола Федунець, Григорій Храпач, директор Дунаєвецької районної бібліотеки Тамара Прокочук, літературознавець Анатолій Сваричевський, актор Леонід Диса і десятки інших митців Хмельниччини [9].

Шевченка вивчають, досліджують історики, літературознавці, краєзнавці. Колектив упорядників — працівників наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, підготувавши до 200-річчя Великого Кобзаря бібліографічний покажчик «Шевченкіана Хмельниччини», зафіксував у ньому більше 1000

публікацій, присвячених Т. Г. Шевченку та його перебуванню в краї.

У «Слові про Тараса» хмельничанин Петро Карась так охарактеризував силу діянь і слова поета:

*Щоб викресать божественні слова,
Себе палив він, як свічу воскову,
Його життя — вмістилище любові,
Воно людей і досі зігрива!*

1. *Баженів Л. В.* Поділля в працях дослідників і краєзнавців ХІХ–ХХ ст. [Текст] / Л. В. Баженів Л. В. – Кам'янець-Поділ., 1993. – 480 с.
2. *Бендюг В.* То чи ж відвідував Кам'янець Великий Кобзар [Текст] / Валентин Бендюг // Подільські вісті. – 2006. – 21 лип. (№ 102) ; 25 лип. (№ 103). – С. 4.
3. *Будзей О.* Кобзар і Кам'янець. Документи [Текст] / Олег Будзей // Подолянин. – 2014. – 28 лют. (№9). – С. 8.
4. *Відоменко О.* Оплаканий і зраджений : нариси і статті [Текст] / О. Відоменко. – Хмельницький : Поділля, 2000. – 152 с.
5. *Відоменко О.* Сумна та радісна шевченкіана [Текст] / О. Відоменко. Хмельницький : Поділля, 1996. – 54 с. : іл.
6. *Відоменко О.* Чи варто знімати кіно про нерозділене кохання Т. Шевченка? [Текст] / О. Відоменко // Подільський кур'єр. – 1999. – 5 берез. (№ 9). – С. 4.
7. Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область. – К., 1971. – С. 303.
8. *Крочек Я.* Т. Г. Шевченко і Поділля [Текст] / Я. Крочек, М. Карпович // Прапор Жовтня. – 1960. – 23 листоп. – С. 3.
9. *Кульбовський М.* Подільська шевченкіана. Лауреати обласної премії імені Тараса Шевченка [Текст] / М. Кульбовський. 1993–2000. – Хмельницький : Поділля, 2001. – 96 с.
10. *Левицький О.* Археологические экскурсии Т. Г. Шевченка в 1845–1846 гг. [Текст] / О. Левицький // Киевская старина. – 1894. – Т. XLIV. – С. 231–244.
11. *Магера М. М.* Кам'янецькими стежками : повість [Текст] / М. М. Магера. – Хмельницький, 1989. – 158 с.
12. *Мацько В. П.* Шевченко у серці моїм [Текст] / В. П. Мацько. – Хмельницький : Поділля, 1996. – 60 с.
13. *Назаренко Є. Д.* Тарас Шевченко і подоляни [Текст] / Є. Д. Назаренко. – Хмельницький : НВП «Еврика» ТОВ, 2003. – 32 с.
14. *Прокопчук В. С.* З народних глибин. Славетні подоляни [Текст] / В. С. Прокопчук. – Хмельницький : Облполіграфвидав, 1991. – С. 12.
15. *Прокопчук В. С.* З Шевченком у серці [Текст] / В. С. Прокопчук // Спадщина Т. Г. Шевченка в контексті гуманізації сучасної освіти : зб. наук. статей. – Хмельницький, 2001. – С. 98–102.
16. *Прокопчук В. С.* Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність [Текст] / В. С. Прокопчук. – К. : Рідний край, 1995. – С. 42–43.

17. Прокопчук В. С. Т. Г. Шевченко в доли Дунаєвеччини [Текст] / В. С. Прокопчук // Тарас Шевченко і сучасність : зб. матер. і тез міжнар. наук.-теор. конф. 21 травня 1996 р. – Рівне, 1996. – С.225–227.
18. Сваричевський А. В. Археографічна подорож Т. Г. Шевченка на Поділля [Текст] / А. В. Сваричевський // Народна творчість та етнографія. – 1973. – № 2. – С. 15–19.
19. Сваричевський А. В. Земля, яку сховає Тарас [Текст] / А. В. Сваричевський // Радянське Поділля. – 1969. – 9 берез.
20. Сваричевський А. В. Зустрічі далекі і близькі [Текст] / А. В. Сваричевський. – Хмельницький : НВП «Еврика» ТОВ, 2003. – 44 с.
21. Сваричевський А. В. На прекрасній Подолії. Сторінки подільської шевченкіани [Текст] / А. В. Сваричевський. – Хмельницький : НВП «Еврика» ТОВ, 2001. – 55 с.
22. Сваричевський А. В. Проскурів літературний від давнини до сучасності : нариси [Текст] / А. В. Сваричевський. – Хмельницький : НВП «Еврика» ТОВ, 1998. – 156 с.
23. Сваричевський А. В. Шевченко і Поділля. Земля, яку сховає Тарас [Текст] / А. В. Сваричевський. – Хмельницький, 1994. – 62 с.
24. Шевченківський словник. – К., 1978. – Т. 2. – С. 268.
25. Шевченко Т. Г. Варнак [Текст] / Тарас Шевченко // Твори : в 5 т. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 2 : Поетичні твори (1847–1861). – С. 63–68.
26. Шевченко Т. Г. Варнак [Текст] / Тарас Шевченко // Твори : в 5 т. – К. : Дніпро, 1985. – Т. 3 : Драматичні твори. Повісті. – С. 122–154.
27. Шевченко Т. Г. Прогулка с удовольствием и не без морали [Текст] / Т. Г. Шевченко // Шевченко Т. Г. Твори : в 5 т. – Т. 4 : Повісті. – К. : Дніпро, 1985. – С. 226–358.
28. Шевченко Т. Г. Щоденник [Текст] / Тарас Шевченко // Твори : в 5 тт. – К. : Дніпро, 1985. – Т. 5 : Автобіографія. Щоденник. Вибрані листи. – С. 215.
29. Шевчук С. Петро Чуйкевич: учитель, етнограф, фольклорист [Текст] / Степан Шевчук // Діячі науки і мистецтва рідного краю у розвитку української національної культури : зб. матер. і тез наук. конф., 29–30 вересня 1998 р. – Рівне, 1998. – С. 205–210.

Подільські сторінки в біографії і творчості Тараса Шевченка.

Прокопчук В. С. директор наукової бібліотеки, професор кафедри архівознавства та спеціальних історичних дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Українська біографістика = *Biographistica ukrainica*. – К., 2014. – Вип. 11. – С. 160–173.

Проаналізовані документальні факти та наукові публікації, щоденник, поетичні та прозові твори Тараса Шевченка, що стосуються його відрядження восени 1846 р., за розпорядженням генерал-губернатора

Д. Г. Бібікова на Поділля для збору документальних матеріалів, виявлення оригінальних пам'яток минулого, легенд і переказів про них.

Доведено, що Тарас Григорович, тридцятидволітній співробітник Комісії з розгляду давніх актів (Київської археографічної комісії), наприкінці вересня – початку жовтня 1846 р. протягом тижня перебував у Кам'янці-Подільському, губернському центрі Поділля, відвідав міську чоловічу гімназію, Подільську духовну семінарію, Кам'янецьку фортецю, вивчав пам'ятки історії і культури, фольклор, особливо про ватажка повсталих Устима Кармалюка, контактував із багатьма відомими кам'янчанами — Антоном Коціпінським, Павлом Гліщинським, Петром Чуйкевичем, який записав у Тарасовому альбомі три народні пісні «Пливе щука з Кременчука», «Зійшла зоря ізвечора», «Ой, Кармалюче, по світу ходиш».

Показано, як подільські мотиви відображені в творчості Кобзаря, зокрема в поемі «Варнак» та однойменній повісті, у його «Щоденнику».

Ключові слова: Тарас Шевченко, Кобзар, Поділля, Кам'янець-Подільський, фольклор.

Podillia pages in the biography and creative work of Taras Shevchenko.

Prokopchuk V. S., director of the library, professor of archival and special historical disciplines Kamianets-Podolskyi National University named after Ivan Ogiienko, PhD of Historical Sciences, professor (Kamianets-Podolskyi).

Українська біографістика = *Biographistica ukrainica*. – К., 2014. – Vol. 11. – P. 160–173.

The article analyses the documents, scientific publications, diary, poetry and prose of Taras Shevchenko which refer to his mission to Podillia in the autumn of 1846 which was made according to the order of general-governor D. G. Bibikov for the collection of documents, revelation of original monuments of the past, legends and narrations which are connected with them.

It was proved that Taras Shevchenko, a thirty-two year old employee of the Commission of investigation of ancient acts (Kyiv archeographic commission) spent a week in Kamianets – Podilskyi, a government centre in Podillia, at the end of September – Beginning of October 1846, visited a town male gymnasium Podillia ecclesiastical seminary, Kamianets-Podilska fortress, researched the monuments of the history of culture, folklore, especially the kind of folklore telling about the leader of rebels Ustym Karmaliuk; with a lot of famous residents of Kamianets-Podilskyi: Anton Kotsipinskyi, Pavlo Hlishcynskyi and Petro Chuikevych, who wrote down three folk songs: «A pike swims to Kremenchuh», «A star has risen in the evening», «You are going around the world, Karmaliuk» into Shevchenko's album.

Key words: Taras Shevchenko, Kobzar, Podillia, Kamianets-Podilskyi, folklore.

Подольские страницы в биографии и творчестве Тараса Шевченка

Прокопчук В. С., директор научной библиотеки, профессор кафедры архивоведения и специальных исторических дисциплин Каменец-Подольского национального университета имени Ивана Огиенка, доктор исторических наук, профессор (г. Каменець-Подольський).

Українська біографістика = *Biographistica ukrainica*. – К., 2014. – Вып. 11. – С. 160–173.

Проанализированы документальные факты и научные публикации, дневник, поэтические и прозаические произведения Тараса Шевченко, касающиеся его поездки осенью 1846 г. по распоряжению генерал-губернатора Д. Г. Бибикова на Подолье для сбора документальных материалов, выявление оригинальных памятников прошлого, легенд и преданий, касающихся их.

Доказано, что Тарас Григорьевич, тридцатидвухлетний сотрудник Комиссии по рассмотрению древних актов (Киевской археографической комиссии) в конце сентября – начале октября 1846 г. в течение недели находился в Каменце-Подольском, губернском центре Подолья, посетил городскую мужскую гимназию, Подольскую духовную семинарию, Каменецкую крепость, изучал памятники истории и культуры, фольклор, особенно о предводителе восставших Устима Кармалюка, контактировал со многими известными каменчанами — Антоном Коципинським, Павлом Глищинским, Петром Чуйкевичем, записавшим в Тарасовом альбоме три песни «Плывет щука з Кременчука», «Зийшла зоря извечора», «Ой, Кармалюче, по свету ходыш».

Показано, как подольские мотивы отражены в творчестве Кобзаря. В частности в поэме «Варнак» и одноименной повести, в его «Дневнике».

Ключевые слова: Тарас Шевченко, Кобзарь, Подолье, Каменец-Подольский, фольклор.